

Серія «Заклад дошкільної освіти. Вихователю»

Рецензенти:

Голобородько С. П., член-кореспондент НАПН України, академік Української академії акмеологічних наук, Міжнародної слов'янської академії освіти ім. Я. А. Коменського, Академії педагогічних і соціальних наук, доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки, менеджменту освіти й інноваційної діяльності Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради;
Лисенко О. М., завідувач Херсонських ясел-садка № 12 Херсонської міської ради

Полевікова О. Б.

П49 Світ сучасних професій [Текст] / О. Б. Полевікова, Т. А. Швець. — Х. : Вид. група «Основа», 2020. — 126, [2] с. : табл. — (Серія «Заклад дошкільної освіти. Вихователю»).

ISBN 978-617-00-3739-8.

Посібник дасть змогу батькам, фахівцям дошкільної освіти формувати у дітей базові знання про професії, здійснювати профорієнтаційну роботу, знайомити вихованців із працею дорослих. Містить численні ігри, розповіді, бесіди, консультації, проекти.

Для вихователів закладів дошкільної освіти, батьків та всіх зацікавлених у здійсненні профорієнтаційної роботи дітей дошкільного віку.

УДК 373.2

ISBN 978-617-00-3739-8

© Полевікова О. Б., Швець Т. А., 2019
© ТОВ «Видавнича група «Основа», 2020

ВСТУП

Усі без винятку батьки хочуть, щоб їхні діти були щасливі, щоб у житті їх супроводжував успіх, щоб вони мали змогу реалізуватися у якійсь діяльності, тобто отримали професію до душі, орієнтуючись на свої прагнення і бажання. Батькам варто знати, до чого тяжіє їхня дитина найбільше.

Сьогодні так багато різних професій, що можна розгубитися у їх виборі. Розвиток галузей науки і техніки сприяє появі нових видів діяльності та вносить свої корективи в уже сформовані спеціальності.

В ігровій діяльності відбувається підготовка дітей до праці. Граючи, вони поліпшують якість роботи, прагнуть довести її до кінця. Під час гри відбувається формування позитивного ставлення до господарсько-побутової праці, особливо до одноманітних процесів, наприклад, прибирання снігу на подвір'ї.

У 3–4 роки дитину цікавить сам процес трудової діяльності або обладнання до неї. Нерідко дитина застосовує рольову гру, наприклад, миючи посуд, виконує роль мами.

У 5–7 років дитина бачить сенс праці в наданні допомоги іншим людям. Дитина переходить від того, що цікаво самій, до того, що потрібно іншим. Для формування такої мотивації важливо, щоб дитина розуміла сенс праці дорослих.

Таким чином, дошкільний вік найбільш сприятливий для педагогічного впливу. Особливості в розвитку трудової діяльності дошкільника такі: складаються суспільні мотиви праці; розширюються й ускладнюються трудові вміння і навички; формуються цілепокладання, планування і самоконтроль; розширюється самостійність дитини у праці, що дає змогу ускладнювати форми трудової діяльності; з'являється потреба трудитися і звичка до регулярної праці, що характеризує працьовитість; формується уявлення про працю дорослих.

Пропонований посібник, що містить численні ігри, розповіді, бесіди, консультації, проекти, дасть змогу батькам, фахівцям дошкільної освіти впевнено торувати шлях формування у дітей базових знань про професії, здійснювати профорієнтаційну роботу, знайомити вихованців із працею дорослих.

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ ПРО СВІТ ПРОФЕСІЙ У ДОШКІЛЬНЯТ

«Професія» (від лат. *professio* — офіційно вказане заняття) — вид трудової діяльності людини, яка володіє комплексом теоретичних знань і практичних навичок, набутих унаслідок спеціальної підготовки і досвіду роботи. Найменування професії визначається змістом і характером роботи або службових функцій, застосовуваними знаряддями або засобами праці. Багато професій виокремлюються у фахи.

Підготовка людини до майбутньої трудової діяльності починається дуже рано, задовго до того, як вона зможе взяти участь у суспільно корисній праці. У період дошкільного дитинства підготовка до праці полягає у формуванні певних психологічних передумов, що створюються в грі, і продуктивної діяльності, а також у початкових формах власне трудової діяльності.

Для малят 4-го року життя використовують ігри, що зображують працю дорослих у дитячому садку, роботу водіїв, трактористів, льотчиків, доярок, телятниць. Діти в грі починають повторювати дії людей різних спеціальностей.

Діти 5-го року життя здатні грати в ігри з більш складним сюжетом: спорудження будинку (робота будівельників), перевезення пасажирів і вантажів (водії автобусів і вантажівок), праця лікарів, медичних сестер, продавців. Діти починають самостійно вигадувати нескладні сюжети, виготовляти деякі необхідні для ігор предмети, іграшки.

Малята 6-го року життя заохочуються до ігор, що показують роботу установ (магазин, пошта, аптека, поліклініка), де відображені окремі професії (продавця, листоноші, актора, лікаря, кухаря, поліцейського, водія, моряка, льотчика). В іграх з теми «Транспорт» удосконалюються знання правил руху. Діти вчаться виконувати свої задуми, грати відповідно до ролі. В іграх діти намагаються зобразити професії батьків.

І нарешті, дошкільнята продовжують зображувати в сюжетно-рольовій грі роботу членів сім'ї, побут, працю людей. Розширюються і поглиблюються уявлення про різні спеціальності: на літаку літають пілоти, але можуть бути і механіки, радисти; на пароплаві є капітан, штурман, кермові, матроси тощо. Розвивається

здатність дітей самим визначати тему гри, діти навчаються комбінувати свої безпосередні життєві враження зі знаннями, набутими з розповідей, картин, книг.

ДОПРОФЕСІЙНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ І РАННЯ ПРОФОРІЄНТАЦІЯ ДІТЕЙ

Однією з найважливіших складових процесу соціалізації дитини є її професійне самовизначення — процес свідомого й самостійного вибору професійного шляху.

Професійне самовизначення — це не тимчасова подія, а справа всього життя людини, і починається воно ще в дошкільному дитинстві. Традиційно виділяють декілька етапів цього процесу.

I етап. Розвиток конкретно-наочних уявлень про світ професій. Цей етап бере свій початок у віці становлення самосвідомості як такої — у 2,5–3 роки — і триває аж до початку підліткового віку (10–12 років). Тут визначають дві складові: емоційно-образну і пропедевтичну.

II етап. Професійне самопізнання. Орієнтовні межі цього етапу — 5–9-ті класи. Тут також виокремлюють дві складові: пошуково-розвідувальну і розвитку професійного самовизначення.

III етап. Власне професійне самовизначення. Тут наявні три складові: уточнення соціально-професійного статусу (характерний для учнів 10–11 класів), вхідження в професію (характерний для студентів) та розвиток професіоналізму в процесі трудової діяльності (характерний для частини населення, що працює).

Перший і другий етапи професійного самовизначення називають *допрофесійним самовизначенням*, оскільки вони не пов'язані безпосередньо з вибором і освоєнням професійної діяльності, а є підготовчими до неї. Головна мета допрофесійного самовизначення організується дорослим і полягає в тому, щоб поступово сформувати у дитини внутрішню готовність самостійно й усвідомлено планувати, коригувати і реалізовувати кроки свого професійного розвитку.

Професійне становлення нерозривно пов'язане з віковим розвитком людини. Періоду дошкільного дитинства відповідає I етап професійного розвитку: етап формування конкретно-наочних уявлень про світ професій. На цьому етапі у дитини мають сформуватися певна наочна основа, на якій буде базуватися подальший розвиток професійної самосвідомості, а також позитивне ставлення до професійного світу, людей праці, їхніх занять.

У процесі вікового розвитку дитина насичує свою свідомість різноманітними уявленнями про світ професій. Вона в символічній формі намагається програти дії представників різних професій

(водій, лікар тощо), ґрунтуючись на спостереженнях за діями дорослих. Деякі елементи професійної діяльності дитині ще важко зрозуміти, але в кожній професії є галузь, яку можна уявити на основі наочних образів, вражень, конкретних ситуацій із життя, оповідань.

Професійне самовизначення і професійна орієнтація — різні поняття. Якщо професійне самовизначення можна спрощено уявити як процес ухвалення рішень у професійній сфері життя, то професійна орієнтація (профорієнтація) являє собою систему заходів, спрямованих на надання допомоги людині будь-якого віку в усвідомленому виборі (доборі, зміні) професії, що забезпечують вільний вибір майбутнього професійного шляху. Такий комплекс заходів розробляється на основі кадрової політики країни в цілому, галузі, регіону, конкретного підприємства або організації, і реалізується фахівцями (педагогами, психологами) через різні заняття і заходи (екскурсії, ігри, бесіди тощо).

Профорієнтаційні заняття і заходи для дітей дошкільного віку є складовими ранньої профорієнтації, метою якої є допрофесійне самовизначення дошкільнят. Рання профорієнтація має на меті:

- надати дитині початкову і максимально різноманітну інформацію про професії;
- сформувані у дитини емоційно-позитивне ставлення до праці та професійного світу;
- надати можливість використовувати свої сили в доступних видах діяльності з тим, щоб пізніше, у підлітковому віці, дитина мала змогу аналізувати професійну сферу більш осмислено і почуватися під час вибору професії більш упевнено.

Робота з професійної орієнтації проводиться за кількома напрямками: *інформування* — передача відомостей, *діагностика* — оцінювання індивідуальних особливостей, *консультування* — допомога у розв'язанні проблем.

Основними напрямками ранньої професійної орієнтації є:

- *професійне виховання* (формування у дітей інтересу до праці, працьовитості);
- *професійне інформування* (забезпечення дітей інформацією про світ професій).

Обидва ці процеси потребують керівництва з боку дорослих, і обидва ці процеси можуть бути реалізовані в умовах закладу дошкільної освіти.

На практиці рання професійна орієнтація в закладі дошкільної освіти полягає у створенні й реалізації комплексу психолого-педагогічних засобів, методів впливу на особистість дитини з урахуванням

її вікових особливостей, спрямованих на зародження професійно орієнтованих інтересів і здібностей, а також у створенні відповідного предметно-розвивального середовища. Ба більше, рання профорієнтація передбачає інформаційні консультації для батьків, спрямовані на залучення їх до спільної із працівниками закладу дошкільної освіти роботи щодо ранньої профорієнтації дітей.

У посібнику профорієнтаційна робота в умовах закладу дошкільної освіти розглядається в аспекті розв'язання завдання формування у дітей первинних уявлень про працю дорослих.

ЗАВДАННЯ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Пропонуємо узагальнені завдання роботи щодо формування у дітей уявлень про працю дорослих для кожної вікової групи.

Діти 3–4 років життя

Завдання: формувати початкові уявлення про деякі види праці дорослих, найпростіші трудові операції та матеріали; вчити виокремлювати працю дорослих як особливу діяльність, спрямовану на турботу про людей; звертати увагу дітей на позитивних казкових героїв і персонажів літературних творів, які працюють; розвивати уявлення про використання безпечних способів виконання професійної діяльності людей найближчого оточення.

Діти 4–5 років життя

Завдання: формувати уявлення про професії, спрямовані на задоволення потреб людини і суспільства; формувати уявлення про складні трудові операції та механізми; формувати первинні уявлення про мотиви праці людей; формувати уявлення про види трудової діяльності, що приносять користь людям і описані в художній літературі; вчити порівнювати професії; вчити виокремлювати мету, основний зміст конкретних видів праці, що мають зрозумілий дитині результат; знайомити з найбільш поширеними видами професійної діяльності, пов'язаними з надзвичайними ситуаціями.

Діти 5–6 років життя

Завдання: поглиблювати і систематизувати уявлення про працю дорослих, матеріальні й нематеріальні результати праці, її особистісну та суспільну значущість; поглиблювати і систематизувати уявлення про різноманітні види техніки, що полегшує виконання трудових функцій людини; формувати початкові уявлення про працю як економічну категорію; формувати уявлення про

різні аспекти трудової діяльності дітей засобами художньої літератури; систематизувати знання про працю людей у різні пори року; знайомити з працею людей творчих професій: художників, письменників, композиторів, майстрів народного декоративно-прикладного мистецтва.

Діти 6–7 років життя

Завдання: поглиблювати і систематизувати уявлення про різні види праці дорослих, пов'язані із задоволенням потреб людей, суспільства і держави (мету і зміст виду праці, деякі трудові процеси, результати, їхню особистісну, соціальну і державну значущість, уявлення про працю як економічну категорію); поглиблювати і систематизувати уявлення про сучасні професії; поглиблювати уявлення про професії, пов'язані зі специфікою місцевих умов; поглиблювати уявлення про роль механізації у праці, про машини і прилади — помічники людини; формувати уявлення про види виробничої праці (шиття, виробництво продуктів харчування, будівництво) та обслуговуючої праці (медицина, торгівля, освіта), про зв'язок результатів діяльності людей різних професій.

Очікувані результати: дитина знає про призначення техніки і матеріалів у трудовій діяльності дорослих; називає професії різних сфер економіки; розрізняє професії за істотними ознаками; називає професійно важливі якості представників різних професій; виділяє структуру трудових процесів (мета, матеріали, інструменти, трудові дії, результат); пояснює взаємозв'язок різних видів праці та професій; пояснює роль праці в благополуччі людини; має уявлення про сімейний бюджет і призначення грошей; моделює в грі стосунки між людьми різних професій; бере участь у посильній трудовій діяльності дорослих; емоційно-позитивно ставиться до трудової діяльності, праці в цілому; демонструє усвідомлений спосіб безпечної поведінки в побуті.

Досягнення заявлених результатів можливе, якщо в закладі дошкільної освіти здійснюється системна профорієнтаційна робота з вихованцями.

ОСОБЛИВОСТІ ТА УМОВИ ФОРМУВАННЯ У ДІТЕЙ УЯВЛЕНЬ ПРО СВІТ ПРОФЕСІЙ

Профорієнтація дошкільнят — це новий, малодосліджений напрям у психології та педагогіці. Мета ранньої профорієнтації: сформувати у дитини емоційне ставлення до професійного світу: вона мусить мати змогу використовувати свої сили в доступних видах діяльності.

Мета: формувати у дітей уміння творчо комбінувати різноманітні дії, створюючи новий сюжет гри; робити це узгоджено з партнером; відображати в іграх як враження від реального життя (лікарня, школа, магазин, пошта, перукарня), так і навіяні казками, грою, уявою; знайомити дітей, ураховуючи місцеві умови, з деякими видами праці в промисловості та на транспорті; поглиблювати уявлення про працю людей різних професій (рятувальника, режисера театру, диригента, вчителя, бібліотекаря тощо); дати уявлення про види виробничої праці (шиття, виробництво продуктів харчування, будівництво) та обслуговуючої праці (медицина, торгівля, освіта тощо); про зв'язок людей різних професій (машинобудівника і фермера, фермера і працівника харчової промисловості тощо), продовжувати збагачувати зміст ігор дітей; розвивати вміння самостійно вибирати тему для гри; розвивати сюжет на основі знань, здобутих під час сприйняття довкілля; формувати вміння будувати нові різноманітні сюжети гри, узгоджувати індивідуальні творчі задуми з партнерами-однолітками; формувати уявлення про цінності праці батьків і близьких родичів.

Система знань дитини про працю дорослих має містити уявлення про це явище в цілому: про різні сфери трудової діяльності (у промисловості, сільському господарстві, будівництві); про працю людей основних професій (шахтар, швачка, хлібороб, механізатор); про основні етапи та державотворні процеси продукції (зведення будинку, вирощування хліба, виготовлення одягу); про взаємозв'язок праці людей різних професій.

Вихователі дають дітям інформацію про професії під час освітнього процесу в дитячому садку (екскурсії, бесіди, спостереження, читання, обговорення, розглядання картинок, проведення театралізованих лялькових вистав, дидактичних, рухливих, музично-танцювальних ігор, занять із опанування певних умінь, елементів трудової діяльності). Особливість такого інформування в його м'якому характері, оскільки воно не має пригнічувати ініціативу дітей, а бути додатковим джерелом правильної інформації. Вихователі, беручи участь у спільних діях, націлюють дітей на більш правильне і точне зображення тієї професії, яку вони хочуть показати.

Спостереження, екскурсія. Цілеспрямовані спостереження, екскурсії за межі групи, що знайомлять дітей із працею дорослих, сприяють накопиченню яскравих емоційних вражень. Під час екскурсій до ательє, бібліотеки, у майстерню до теслі, до магазину діти проявляють активність у діалозі, інтерес до професій. Під час спілкування з теслею, патрульним поліції діти звертають увагу на

їхню уніформу, міркують: одяг теслі такий, щоб не бруднити одяг, інспектора — щоб водії могли здалеку його побачити. Під час відвідування майстерні теслі діти звертають увагу на загальний порядок, ретельно продуману роботу — всі інструменти розкладено по полицках, у кожного інструмента є свій «будиночок». Дорослий залучає дітей до трудового процесу, дає їм посильні доручення, налагоджує елементарне співробітництво. Діти із задоволенням забирають цвяхи, працюють із дрилем, рубанком. Відчувши радість трудового зусилля, побачивши результати своїх дій, діти вирішують допомагати своїм татам. Під час ремонту квартири діти з гордістю називають інструменти і наслідують дорослих у виконанні трудових дій.

Бесіда. Заняття-бесіди про професії мають бути спрямовані на те, щоб ознайомити дітей із різноманітністю професій; дізнатися, що роблять моряк, водій автобуса, продавець магазину, лікар, вихователь; у чому полягає сенс праці дорослих, які працюють у різних сферах нашого суспільства.

Доцільно проводити бесіди про те, як з'явилися різні професії. Для таких занять необхідно добирати картинки про життя людей у давні часи і картинки із зображенням сучасних професій (менеджер, охоронець, спікер); картинки із зображенням різних предметів, що задовольняють потреби людини.

Фронтальні заняття у вигляді евристичних бесід мають бути спрямовані на те, аби сформувані у дітей правильне розуміння, що таке робота, що означає працювати.

Заняття будуть цікавішими, якщо вихователь не перетворюватиме їх на свій монолог, а міркуватиме разом із дітьми, разом знаходитиме рішення й пояснення. Нехай діти самі підходять до думки про те, чому виникають певні професії. Бажано, щоб діти робили висновки самостійно.

Сюжетно-рольова гра. Ігри сприяють розвитку в дітей інтересу до світу дорослих, накопичення конкретних уявлень про різні види праці дорослих (в дитячому садку, в магазині, на будівництві, на пошті, транспорті тощо) в певній системі (назва професії, місце роботи, матеріал для праці, знаряддя праці, трудові дії, результати та користь праці), бажання наслідувати трудові дії, манери спілкування дорослих людей.

Після цікавої гри дитина тривалий час перебуває під її враженням. Сюжетно-рольова гра вимагає попередньої підготовки дітей. Адже зрозуміло, що малюки, які не встигли ознайомитися зі спеціальністю, наприклад, поліцейського, не зможуть розіграти його роль.

Коли дитина грає одна, то всі можливі ролі виконує сама. Але частіше діти грають колективно, що дає більший ефект, оскільки творчі зусилля дошкільнят зливаються в єдине ціле, відбувається обмін інформацією. При цьому, крім розвитку уявлень про професії, виховуються ініціатива, творчість, тренуються уява і фантазія, формуються риси колективізму і товариськості у дітей.

Під час гри відбувається зміна ролей, що сприяє підвищенню інтересу дошкільнят до різних аспектів професії, якій присвячено гру. За потреби дорослі регулюють зміну ролей у грі, не допускають «засиджування» дітей на одній і тій самій ролі. Періодична зміна складу гравців сприяє подальшому їхньому взаємовпливу один на одного, розширенню обсягу засвоєної у процесі гри інформації.

В іграх дошкільнята проводять майже весь свій час. Саме тому формування основних уявлень дітей про довкілля відбувається здебільшого в грі. Розуміння роботи дорослих, формування найелементарніших уявлень про їхні професії можливе тільки в процесі сюжетно-рольової гри.

Фактично підготовка дітей до проведення гри в професію починається ще тоді, коли про гру за сюжетом не йдеться (з раннього віку: 1–2 роки). Уже тоді дитина опановує найпростіші навички (поводження з іграшками, взаємини з однолітками, формування мовлення, первинна спостережливність тощо), які з часом будуть використані нею в грі за сюжетом.

Підготовка до ігор у професії відбувається всюди, де тільки дитина може ознайомитися з тими чи іншими видами професійної діяльності, їхніми зовнішніми атрибутами, змістом, результатом; накопичити необхідний обсяг інформації, нехай навіть мінімальний, але зважаючи на те, вже можна відтворити в грі хоч віддалену подобу певного виду людської життєдіяльності.

Процес ознайомлення дітей із професією має кілька етапів.

- 1) Попередній: розповідь або бесіда (залежно від рівня підготовленості дітей із певної теми) з метою зацікавити певним об'єктом, спонукати бажання побачити, дізнатися.
- 2) Екскурсія.
- 3) Бесіда про побачене на екскурсії. Для дітей 6-го року життя можна провести малювання з пам'яті «Що запам'яталось?».
- 4) Обігравання побаченого в сюжетно-рольовій грі.

Ознайомлення дітей із професіями тільки тоді будуть успішними, коли будуть виконані всі зазначені вище етапи.

Дитяча література. У дитячій літературі чимало творів, що прославляють працю. Використовуючи ці твори, можна дати нову